

Instytut Filologii Polskiej
UMCS

CZESŁAW KOSYL

*Nazewnictwo kotów w literaturze pięknej
na tle zoonimii uzualnej. Cz. II*

La dénomination des chats dans les textes littéraires
face à la zoonymie usuelle. P. II

W poprzedniej części artykułu omówione zostały nazwy reprezentujące nurt realistyczny i mieszczańce się w płaszczyźnie obserwacji i opisu denotatu oraz w płaszczyźnie konsytuacji. W dalszej kolejności przedstawimy nazwy reprezentujące inne płaszczyzny motywacyjne nurtu realistycznego oraz nurt groteskowo-ludyczny.

3. W płaszczyźnie wartościowania na pierwszy plan wysuwają się nazwy, w których uzewnętrznia się względnie wyraziście stosunek podmiotu nominacji do nazywanego denotatu (obiektu nominacji):

Afrodyta Iwaszkiewiczowa 1. Motywy nominacji przywołane w tekście: „Magda, która ją wzięła, bo bardzo jej się spodobała, nazwała ją *Afrodytą*, co było imieniem mocno przesadzonym, bo koteczka [...] nie posiadała urody bogini piękności.”

Chouchou Wielopolska 1. Od fr. *chou-chou* ‘ulubieniec’ PSFP.

Czarek Żółkiewska 2 („Nazwała go *Czarek*. Bo takim *czarusiem* jej się wydawał ten elegancik.”). Por. *czar* ‘powab, wdzięk, urok’, *czarowny* ‘uroczy, prześliczny’ SSz. Możliwe też nawiązanie do im. *Czarek*, zdr. od *Cezary*. N. *Czarek* (w gr. odimiennych) notują: JS, SWK.

Filojkos Boguszewska 1. Chyba w nawiązaniu do gr. *philéo* ‘kocham, lubię’.

Kamrat Bieńkowska 1. N. nadana ex post: „Cudowny kot. Gdy go już nie stało, nazwaliśmy go *Kamratem*. Bo to był świetny *kamrat*. . .” Od ap. *kamrat* ‘kompan, kolega, przyjaciel’ SSz. Por. ros. *Družok* TL.

Laluś Szemplińska 3 (syjamczyk). Por. *laluś* ‘mężczyzna przesadnie elegancki; strojniś’ SSz.

Milusi J. Grabowski 1 (też *Milutek*). Por. *miły, milusi, milutki*. N. notuje JS; por. też: *Milusia* PB, *Milka* JS, *Miły* PB.

Milutka Buyno 1 (D. *Milutki*, B. *Milutkę*). Derywat paradygmaticzny od ap. *milutki*.

Minionka Lam 1. Por. fr. *mignon* a. *mignonne* 1. ‘milutki, ładniutki’, 2. ‘pieszczoszek, faworyt’ PSFP.

Implicytnym przejawem wartościowania może być użycie różnych form grzecznościowych i zaszczytnych tytułów:

Madame Loulou Wielopolska 1 (też *Lulu*; angorka). Por. fr. *madame* ‘pani’. *Loulou* (*Lulu*) to spieszczenie fr. im. *Louise* (= *Ludwika*, *Luiza*).

Miledy Krasicki 1. Por. *milady* ‘grzecznościowy tytuł używany w zwrotach do arystokratki angielskiej’ SWO.

Maharadża Konwicky 1. Por. *maharadża* ‘tytuł używany w Indiach i na Archipelagu Malajskim’ SSz. N. notuje JS.

Waćpani Miłaszewski 1. N. psa i kota zaczerpnięte z jednego kręgu tematycznego: „mops *Acan* i ruda kotka, imieniem *Waćpani*, faworytka całego domu”.

Do wyrażania pozytywnego stosunku do nazywanego denotatu mogą też służyć różne określenia osób niedorośliwych:

Bebe Krasicki 1. Por. fr. *bébé* ‘niemowlę; bobo; lalka’ PSFP.

Bibuś Janta 1. Por. może gw. *bibać* ‘kołysać, lulać’, *bibiątko* ‘dziecko leżące w kołysce, niemowlę’ SGP.

Fąfelek Bechlerowa 2. Por. *fąfel* ‘smarkacz, dzieciuch, pędrak’ SW.

4. Kolejne nazwy reprezentują płaszczyznę wierzeń i tradycji. Do tradycji ludowej należy wiązanie kota (szczególnie czarnego) z diabłem. Według K. Moszyńskiego, „do diabelskich stworzeń, w których kształcie szczególnie często ukazują się czart wzgl. zły duch, należą psy, koty, konie etc.”¹ J. S. Bystron pisze z kolei: „Wierzy się też, że czarny kot po siedmiu latach zmienia się w diabła.”² Literacki obraz „kota-diabła” znajdujemy w powieści *Alkhadar* E. Chojeckiego (1854). Bohater powieści F. Skarbka — *Życie i przypadki Feliksa na Dodoszach Dodosińskiego* (1838) — dowodzi

¹ K. Moszyński, *Kultura ludowa Słowian*, cz. II, *Kultura duchowa*, z. 1, Kraków 1934, s. 562.

² J. S. Bystron, *Etnografia Polski*, Poznań 1947, s. 153.

natomiast, że „Kot przez ogon ma coś z diabłem wspólnego; dlatego też za pomocą złego ducha można przez koci ogon sprowadzić tego, kogo sobie pomyslimy.”

Pogłosem tych wierzeń mogą być nazwy, w których wyzyskuje się różne określenia diabłów. W nazwach tych mogą aktualizować się też inne znaczenia: ‘czarny’ a. ‘ruchliwy, żywy, psotny’. A oto przykłady:

Diabełek Urbańczyk 1 (kot syjamski).

Kusy Niziurski 6. N. notuje HG (w gr. „od cechy zewnętrznej”, tzn. w związku z obciętym ogonem?).

Mefisto Niziurski 7 („czarny kot”).

Tradycja wiąże pochodzenie kotów domowych ze starożytnym Egiptem, gdzie otoczone one były szczególną czcią. Świadomość tego związku odżywa w nazwach, które są rezultatem skojarzeń o przebiegu metonimicznym:

Ramzes Goździkiewicz 1 (też *Ramzesek*). Tekst przywołuje motywy nominacji: „Ty twój ród wywodzisz z Egiptu, gdzie byłeś czczony na równi z Apisem”; „Jęła powoli szperać w pamięci przypominając sobie terminologię egipską, nazwy bóstw i rzeczy”. Por. *Ramzes* — imię kilku faraonów. N. notuje JS.

Tuthankamon Wielopolska 1 (też: *Tuthan*, *Tutek*). Wariant imienia faraona egipskiego *Tutenchamona* (XIV w. pne.); jego imię stało się głośne po odkryciu grobowca w 1922 r. (zob. SMTK).

4. Ostatnią, najliczniejszą jednak grupę tworzą nazwy, których związek z obiektem nominacji jest czysto konwencjonalny. Do płaszczyzny konwencji należą przede wszystkim zoonimy pochodne od imion osobowych. Ich funkcja semantyczna ogranicza się do swoistej antropomorfizacji, chociaż według P. T. Porotnikowa³ początkowo obdarzanie zwierząt ludzkimi imionami było związane z ich datą urodzin (śląd takiej motywacji znajdujemy w naszym materiale — por. wyż. *Tadzieńko*). W I. Mokijenko i O. I. Foniakowa⁴ zwracają z kolei uwagę na to, że „[...] najdawniejsze »ludzkie« imiona zwierząt przy głębokiej analizie etymologicznej okazują się wyrazami pospolitymi, nie związanymi z imionami ludzi, a jedynie współbrzmiącymi z nimi”. Na dowód przytaczają takie nazwy jak: *Boria* ‘im. wieprza’ — ros. *borow* ‘wieprz’; *Pietia*, *Pietuszok* ‘im. koguta’ — strus. *пѣтъкъ*, *potia*, *potka* ‘ptak’. Z dotychczasowych badań wynika jednak, że — pomijając nieliczne wyjątki — zoonimy równe imionom osobowym są na gruncie słowiańskim stosunkowo

³ P. T. Porotnikow, *Iz Uralskoj zoonimii* [w:] *Wostocznoślawnianskaja onomastika*, Moskwa 1972, s. 236.

⁴ W. I. Mokijenko, O. I. Foniakowa, *Sposoby nazywanija w zoonimii*, [w:] *Onomastika Powołżja* 4, Saransk 1976, s. 321.

późne. Jak twierdzi W. Budziszewska⁵, „[...] podobno dawniej nie dawano zwierzętom imion świętych, uważając, że nie godzi się tak czynić, ponieważ zwierzę nie ma duszy”.

W wyekscerpowanym z literatury materiale, podobnie jak w zoonimii uzualnej, przeważają imiona rzadko nadawane, staroświeckie, obcego pochodzenia czy imiona uznawane za typowo ludowe. Wartość stylistyczna tych imion, ich swoista polaryzacja, może być źródłem szczególnej ekspresji. W niektórych nazwach odbijają się też związki z zainteresowaniami epoki (por. *Jurij*) lub ślady zainteresowań historycznych (por. *Hamilkar*). Widoczne są też wpływy literatury (por. *Kolombina*, sielankowy *Filon*, biblijne: *Baltazar*, *Rebeka*, *Samson*) i filmu (por. *Miki*) lub telewizji (por. *Balbinka*). Antroponimiczna geneza tych nazw umożliwia użycie ich w formach oficjalnych, zdrobniałych lub spieszczonych.

W naszym materiale zastanawia jedynie dawność i popularność w tej funkcji imienia *Maciek* i pokrewnych (*Macek*, *Maciej*, *Matus*, *Maciuś*). Może to mieć związek z apelatywem *maciek*, znanym głównie z gwar ludowych. Wśród wielu znaczeń tego wyrazu uwagę zwracają zwłaszcza: ‘salceson, żołądek; żołądek u zwierząt; brzuch zwłaszcza duży; obżartuch’ KSGP. SW wymienia nawet ten wyraz jako synonim słowa *kot*. A może raczej formy te nawiązują do innych słowiańskich nazw kota (kot jako nazwa gatunku; kocur; kotka)⁶, por. sch. *mačka*, *mačak*, mac. *mačka*, *mačor*, bułg. *mačka*, śl. *mačka*, *mačik*, czes. *mačka* (też węg. *macska*). Według F. Sławskiego *kot* to „[...] wyraz przede wszystkim pln.-słow. Najprawdopodobniej wędrowna pożyczka z łac. późnego (od IV w. n.e.) *cattus* ‘kot, kocur’” (SSE).

W źródłach literackich pojawiają się następujące zoonimy odimienne:

Balbinka Goździkiewicz 1. („Czy było to imię którejs z znajomych, czy też reminiscencja z popularnego serialu w telewizji — Bóg jeden wie.”). Wg JB imię to „[...] już w 2. poł. XIX w. uważane za staromodne, przypomniane zostało w siedemdziesiątych latach, kiedy to gąska *Balbinka* stała się ulubioną postacią dzieci w telewizyjnej *Wieczorynce*”. N. notuje SWK (w związku z serialem telewizyjnym).

Baltazar Niziurski 1. Imię rzadko dziś nadawane, znane z tradycji chrześcijańskiej jako imię jednego z Trzech Króli.

Barnaba Niziurski 2. Wg JB imię „dziś nie nadawane”.

Basia Kossak 1. Hip. od *Barbara*. N. notują: PB, JS, SWK.

⁵ W. Budziszewska, *Z bułgarskich imion własnych zwierząt domowych*, [w:] *Z polskich studiów slawistycznych*, seria V, *Językoznawstwo*, Warszawa 1978, s. 463.

⁶ Taką sugestią możemy odczytać w artykule: W. I. Mokijenko, O. I. Foniakowa, *op. cit.*, s. 321.

Bazyli Szemplińska 1, 2, 3 (też: *Bazył*, *Bazylek*, *Bazylik*). Wg JB „w Polsce *Bazyli* nie należało do imion częstych”. N. notuje SWK.

Błażej Wende 1 (kot Emila Zegadłowicza). Wg JB imię „dziś rzadko nadawane”, „uchodziło za typowo ludowe, wiejskie”.

Bonifacy S. Grabowski 1. Wg JB imię to „nie należało nigdy do imion popularnych, dziś nie nadawane”. N. notują: TK (w związku z serialem telewizyjnym), JS, SWK.

Bryśka Choromański 1. Zdr. od *Gabriela*. Imię rzadko nadawane.

Dawidek Gombrowicz 1. Zdr. od *Dawid*. Wg JB imię to „nosili głównie Żydzi polscy”.

Emanuel Konwicky 1. Wg JB „dziś należy do imion b. rzadkich”.

Esmeralda Sztaba 1. Od im. *Esmeralda* SIm; JB nie notuje.

Femcia J. Grabowski 4. Zdr. od *Eufemia*. Wg JB imię to „należy do rzadkich, dziś uchodzi za staromodne”.

Filemon S. Grabowski 1. Od im. *Filemon* SIm; JB nie notuje. N. notują: TK (w związku z serialem telewizyjnym), SWK (j.w.).

Filonek Bechlerowa 1 (też *Filek*). Zdr. od *Filon* JB, SIm; imię znane głównie z sielanki Karpińskiego. N. *Filon* notuje JS; *Filonek* TK, JS.

Frumencjusz Kann 2. Od im. *Frumencjusz* SIm; JB nie notuje.

Gawel Kuncewiczowa 1. Wg JB imię dziś rzadkie.

Gryzelda Książnin 1. Od im. *Gryzelda* SIm, JB; tu z żartobliwą adideacją do czasownika *gryźć*. Por. *Gryzelda Orzeszko* (wiewiórka).⁷

Hamilkar Nałkowska 5. Od im. *Hamilkar* SIm; JB nie notuje. Imię to nosił wódz kartagiński, ojciec Hannibala.

Hermenegilda Niziurski 3. Wg JB „należy do imion b. rzadkich”.

Idalia Boguszewska 1. Od im. *Idalia* SIm, JB.

Imka J. Grabowski 5, 6. Zapewne zdr. od *Irma* a. *Irmiona*. Wg JB imię „w Polsce rzadko nadawane”.

Irys Krasicki 1. Por. imię *Iris* (f.) znane z wielu języków europejskich (SIm). Dla języka polskiego SIm przyjmuje postać *Iryda*, lecz Orkan⁸ poświęca też formę *Irys*.

January Szemplińska 1 (kot perski), 2, 3. Wg JB imię „dziś u nas b. rzadkie, uchodzi za imię staroświeckie”.

Jerzy Szemplińska 4.

Jurij Urbańczyk 1 („nazwany na cześć pierwszego astronauty”). N. pamiątkowa — od im. *Jurija Gagarina*.

⁷ Zob. K. Bułczyńska, *Bajbajek z Krokodylewa czyli o nazwach własnych w literaturze dla dzieci*, [w:] *Język zwierciadłem kultury*, pod red. H. Zgótkowej, Poznań 1988, s. 150.

⁸ W. Orkan, *Herkules nowożytny*, Kraków 1933, s. 122: „Pewnego wieczora szła doliną Strążyską panna *Irys* z Warszawy.”

Kacper Korczakowska 1. Wg JB *Kasper* (*Kacper*) „dziś należy do imion rzadkich”. N. notuje TK.

Kacperek Iwaszkiewiczowa 1. Zdr. od *Kacper*. N. notuje PB.

Kasia Chmielewska 1 (też *Kasiunia*, *Kasiuchna*), Szymańska 1, A. Grabowski 1. Zdr. od *Katarzyna*. N. notują: PB, JS, SWK.

Kaśka Gomulicki 1, Szymanowski (1934 r.). Zdr. od *Katarzyna*.

Kolombina Choromański 2 („syjamska kotka”). Por. *Kolombina* — jedna z postaci włoskiej commedia dell’arte (SMTK).

Konstanty J. Grabowski 5. Wg JB imię „dziś rzadko nadawane”.

Kubuś Niziurski 4. Zdr. od *Jakub*. N. notują: PB, JS, SWK.

Ludwik Boguszewska 1. Wg JB imię to „obecnie jest rzadko nadawane”.

Macek Zegadłowicz 1, 2. Zdr. od *Mateusz* a. *Maciej*.⁹

Maciej Gojawiczyńska 1, Rudnicki 1.

Maciejowa Kann 2 (kotka). Od im. *Maciej*, z przyr. -owa nawiązującym do formacji marytonimicznych.

Maciek Gawiński 1, Dmochowski 1, Gomulicki 1 (też *Maciuś*), Porazińska 2 (też *Maciuś*). Zdr. od *Maciej*; por. też ap. *maciek*. N. notują: PB, TK, JS, SWK.

Maciuś Szymański 2. („kot duży”), Sieroszewski 1, J. Grabowski 4 („czarny rosły kot”), Bobińska 1 („wielki, biały kot”), Bahdaj 1, P. Nowakowski 1 („stary wypasiony kot”), A. Grabowski 1. Zdr. od *Maciej*; zob. też *Maciek*. N. notują: PB, TK, JS, SWK („kot ładny, grubiutki”).

Maja Boguszewska 1. Od im. *Maja* SIM. Wg JB „należy w Polsce do imion nowszych”.

Makarek Andrzejewski 1 (Kresy). Zdr. od *Makary*. Wg JB imię „dziś b. rzadkie, popularne u Słowian wschodnich”.

Malwinka Wańkiewicz 1 (syjamka), 2. Zdr. od *Malwina*. Wg JB „dziś jest imieniem rzadkim”. N. *Malwina* notuje JS.

Maniuś A. Grabowski 1. Zdr. od *Marian*. Por. *Mania* SWK, *Mańka* PB.

Maruszka Czajkowski 1 (Kresy; kot należący do Cyganki). Od im. *Maruszka* SRLI, zdr. od *Marija*, *Marfa*, *Marina*. Por. ros. *Marusia*, *Maruška* PP.

Matusowa Konopnicka 2. Żart. forma z przyr. -owa niby marytonimicznym (tu: „żona” kota *Matusa*).

Miki Iwaszkiewiczowa 1 (kot perski; też *Mikunio*). Od ang. *Micky*, zdr. od *Michael* WSAP. Tu może od im. myszki *Miki* (*Mickey Mouse*), popularnej postaci z filmów rysunkowych Disneya. Por. ros. *Miki-Maus* TL.

⁹ A. Zaręba, *Polskie imiona ludowe*, [w:] idem, *Pisma polonistyczne i slawistyczne*, Warszawa-Kraków 1983, s. 482.

Nikodem Kownacka 1. Wg JB imię „dziś rzadkie”.

Ninna Rodziewiczówna 1. Por. *Nina* SI*m*; tu może z ekspresywną geminacją. W Polsce imię znane głównie jako skrótowiec od *Janina*, *Antonina* (JB). N. *Nina* notuje SWK.

Paulina Szymanowski (1934 r.; „szare kocie”); *Paulina Szarska* Malczewski 1 (kot Karola Szymanowskiego). Wg JB *Paulina* „nie należy do imion popularnych”. Oba poświadczenia dotyczą jednego denotatu — imię zostało uzupełnione później żartobliwym „nazwiskiem” motywowanym maścią kota. Por. *Paula* HG.

Pelagia Boguszewska 2. Wg JB *Pelagia* „jest imieniem w Polsce rzadkim, dziś uchodzi za imię staroświeckie”. Por. *Pela* JS.

Petronela Kuncewiczowa 2 („stara kotka angora”). Wg JB „już w XIX w. uchodziło za imię staromodne”. N. notuje JS.

Pijus Czuchnowski 1. Zapewne od im. *Pius* (wg JB „w Polsce b. rzadkie”), z wtórnym nawiązaniem do ap. *pijusz* ‘pijak, bibosz’ SSz.

Rebeka Iwaszkiewiczowa 1. Wg JB „w Polsce imię to nie jest nadawane”. Znane jako imię biblijne.

Sabina Terlecka 1. Wg JB imię „jeszcze na początku tego wieku niezwykle”. N. notują: JS, SWK.

Samson Chmielewska 1 („kot syjamski”). Imię znane głównie z Biblii.

Sofineta Konopnicka 2 (też *Sofinetka*). Polonizacja fr. *Sophinette* od *Sophie* (=Zofia).

Waśka Konwicki 2 (Kresy). Od im. *Waśka*, zdr. od *Wasilij* SRLI. SWK notuje: *Wasia*, *Wasił*, *Wasyl*; por. też ros. *Wasia*, *Waśka*, *Wasilek* PP.

Do płaszczyzny konwencji zaliczam ponadto dwie nazwy pochodne od nazw geograficznych. P. T. Porotnikow (PP, s. 235) podobne nazwy określa mianem „topozoonimów”.

Niagara Lem 1. Od n. słynnego wodospadu. ST notuje jako imię psa.

Azja Szymańska 1. Od n. kontynentu (por. wyż. *Europa*). Może być i od im. bohatera Trylogii Sienkiewicza.

II. O przynależności do nurtu groteskowo-ludycznego decyduje często już sam gatunek literacki, adresat utworu czy zastosowany w nim typ fikcji. Domenę występowania omawianych w tym miejscu nazw tworzą poematy heroikomiczne (*Myszeida* Krasickiego i *Balon* Książnina) oraz literatura dla dzieci (np. poemat Konopnickiej *Szkolne przygody Pimpusia Sadetko*). Z formalnego punktu widzenia szczególnie typowe dla tego nurtu są nazwy złożone, które w polskiej zoonimii uzualnej niemal nie występują.¹⁰

¹⁰ Częściej spotykamy takie nazwy w innych językach słowiańskich, por. imiona kotów: ros. *Belonoška*, *Belobok*, *Zlatous* (TL); czes. *Bělovousek*, *Černoušek*, *Černohřbíték* (J. Spal,

Na ekspresywny charakter nazw dwuczłonowych zwracała uwagę D. Buttler¹¹: „[...] klasyczną, ogólnoeuropejską strukturą żartobliwą są nazwiska tworzone od połączeń wyrazowych”. I. Krasicki, który ten nurt zainicjował, wzorował się — jak twierdzi J. Maślanka¹² — na *Batrachomyomachii*. Dla porównania warto zatem przytoczyć niektóre nazwy żab i myszy z tego antycznego poematu heroikomicznego. W przekładzie Brunona Kicińskiego¹³ brzmią one następująco: *Garkoliz*, *Chleburad*, *Lizymączka*, *Sadłojad*, *Kąskolap*, *Wietrzymięso* (myszy); *Blotolub*, *Murogost*, *Wrzaskosław*, *Wodostawa*, *Odmopysk* (żaby).

Przytoczone niżej nazwy kotów są zróżnicowane pod względem formalnym i znaczeniowym. Spotykamy tu przede wszystkim formy wzorowane na imionach staropolskich (np. *Mruczysław*, *Kitosław*, *Szczuromił*, *Gryzomir*, *Mysibrat*). Parodystyczny charakter tych nazw uzewnętrznia się przez użycie starych, konwencjonalnych rdzeni nazewniczych (*mir*, *rad*, *mił*, *staw*, *brat*) w funkcji czysto strukturalnej (*Gryzomir*) lub łączenie ich z rdzeniami w imionach staropolskich nie spotykanymi (np. *kita*, *szczur*, *mruczeć*, *łapać*). Przeważają tu nazwy z członem werbalnym wskazującym na czynność charakterystyczną dla zwierzęcia (*drapać*, *dusić*, *gryźć*, *łapać*, *łowić*, *łupić*, *pić*) i członem nominalnym określającym obiekt tej czynności (*kość*, *mysz*, *szczur*, *mucha*, *skórka*, *mleko*). Są to leksemy typowe dla pola syntaktycznego wyraz *kot*. Wyzyskana zostaje cechująca imiona staropolskie możliwość odwrócenia szyku członów, por. *Myszogryz* — *Dusimyszek*, *Myszolap* — *Łapimuch*. Zdarzają się też nazwy przekorne, których treść przecistawia się stereotypowemu widzeniu kota: *Szczuromił*, *Mysibrat*.

Grupę tę reprezentują następujące przykłady:

Drapikost Kniaźnin 1. Od *drapać* i *kość* (por. *kostucha*, *żywokost*). Co do budowy por. *drapichrust*.

Dusimyszek Krasicki 1. Por. *dusigrosz*.

Gryzomir Kniaźnin 1. U Krasickiego (1) i w bajce K. Nowickiego (*Potyczka lasic z myszami*, 1777) ta sama nazwa użyta w funkcji nazwy myszy.

Kitosław Orłóń 1. Por. wyż. *Kita*.

Łapimuch Kniaźnin 1. Por. *łapigrosz*, *łapikufel* SSE.

Łupiskórka (m.) Konopnicka 2. Por. *łupiskóra* ‘zdzierający skórę, zdzierca’ SSE.

Jména našich psu a koček, „Zpravodaj Místopisné Komise ČSAV” VII, 1966, s. 5).

¹¹ D. Buttler, *Polski dowcip językowy*, Warszawa 1974, s. 180.

¹² J. Maślanka, *Wstęp do: I. Krasicki, Myszeidos Pieśni X*, Wrocław 1982, s. XLI, BN I 244.

¹³ B. Kiciński, *Poezje*, t. V, Warszawa 1841, s. 306–307.

Mlekopij — przykład z czasopisma *Miś*.

Mruczyślaw Krasicki 1 („monarcha kotów”), *Mier* 1, *Kownacka* 1 (też *Mruczek*, *Mruczyś*); *Mruczyślaw (Pazurek)* Konopnicka 2 (w podtytule utworu). N. przeniesiona wtórnie do uzusu, zob. JS, SWK.

Mysibrat (Miauczura) Żukrowski 1. N. stylizowana na pełną nazwę osobową (imię + nazwisko).

Myszogryz Krasicki 1.

Myszolap Książnin 1; *Myszolap (Miauczura)* Żukrowski 1.

Myszolów Urbańczyk 1. N. odwołująca się do ap. *myszolów* ‘ptak’, z ekpresywną aktualizacją znaczeniową członów złożenia.

Sobierad Książnin 1. Por. stp. imię **Sobierad*¹⁴ i ap. *sobierad* ‘sobek, samolub, egoista’ SW.

Szczurolap Żukrowski 1.

Szczuromił Grodzieńska 1.

Sygnalem gatunku literackiego (poematu heroikomicznego) może być użycie w funkcji zoonimów imion wojowników greckich znanych z przekazów literackich lub historii. Źródłem ekspresji jest tu swoista deprecjacja nazw.

Hektorek Krasicki 1. Imię zapożyczone z poematu Homera. Intencję żartobliwą podkreśla przyrostek zdrabniający *-ek*.

Lizander Książnin 1. Por. *Lizander* — wódz spartański z okresu wojny peloponeskiej. Ekspresywność nazwy wynika z oczywistej adideacji do czasownika *lizać*.

Sygnalem nawiązania intertekstualnego jest nazwa: *Rominagrobis* Krasicki 1. Jak udowodnił W. Borowy¹⁵, nazwę tę w postaci *Rominagrobis* nosi kot w listach Voiture’a, zaś w postaci *Raminagrobis* występuje ona jako imię kocie w trzech bajkach La Fontaine’a. W języku francuskim człon *grobis* oznacza ‘pyszalka’, człon pierwszy natomiast wiązano z dialektycznym *rominer* ‘mruścić’.

Z utworu Konopnickiej (2) pochodzi nazwa *Trojaczek*. Jest to najpewniej nazwa o genezie literackiej, która może być rezultatem irradacji semantycznej wywołanej opisywaną sytuacją (lekcja tańca); por. *trojak* ‘ludowy taniec śląski’. Kot w znanym wierszu Tuwima nazywa się *Tralalotek* zgodnie z kodem językowym zastosowanym w tym utworze.

III. Nazwy niejasne: *Blutek* Nałkowska 2; *Jakia* Nałkowska 4 (1930 r.; „wielki biały angora”); *Kubdzia* Iwaskiewiczowa 1; *Nango* Boguszevska 1

¹⁴ Zob. M. Malec, *Budowa morfologiczna staropolskich złożonych imion osobowych*, Wrocław 1971, s. 114.

¹⁵ W. Borowy, *Rominogrobis*, „Pamiętnik Literacki” XXII/XXIII, 1925/1926, s. 467–469.

(„czarny kot”); *Rosenberg* Malczewski 1 (kot należący do Karola Szymanowskiego; niewątpliwie od nazwiska, lecz niejasne motywy transnominacji); *Wobica* Iwaszkiewiczowa 1 („biała angorka”; kot należący do Ireny Krzywickiej).

ŹRÓDŁA LITERACKIE

- Andrzejewski Jerzy: 1. *Ład serca*, 1938.
- Bahdaj Adam: 1. *Wakacje z duchami*, 1962.
- Bechlerowa Helena: 1. *Wesołe lato*, 1986; 2. *O kotku, który szukał czarnego mleka*, 1968.
- Bieniasz Józef: 1. *W puszczy nad Salatrukiem*, 1935.
- Bieńkowska Flora: 1. *Smuga światła*, 1961.
- Bobińska Helena: 1. *Tajemnica Romka*, 1930.
- Bogucki Józef Symeon: 1. *Klementyna...*, 1846.
- Boguszewska Helena: 1. *Zwierzęta wśród ludzi*, 1965; 2. *Cale życie Sabiny*, 1934.
- Broniewska Janina: 1. *O skąpym Bartoszu, sprytnym kocie Filucie i babcinych okularach*, 1959.
- Chądzyńska Zofia: 1. *Przez ciebie, Drabie!*, 1984.
- Chmielewska Joanna: 1. *Upiorny legat*, 1977.
- Choromański Michał: 1. *Uwiąd* (opowiadania), 1959; 2. *Kotły Beethovenowskie*, 1970; 3. *Miłosny atlas anatomiczny*, 1974.
- Czajkowski Michał: 1. *Nowe powiastki i gawędy*, 1852.
- Czuchnowski Marian: 1. *Pieniądz*, 1938.
- Dąbrowska Maria: 1. *Przygody człowieka myślącego*, 1970.
- Dmochowski Franciszek Salezy: 1. *Wspomnienia od 1806 do 1830 roku*, Warszawa 1959.
- Dygasiński Adolf: 1. *Jazda ze Ziurdanką*, 1887; 2. *Podwórzowe dramata*, 1886; 3. *Mąż z krukiem*, 1888; 4. *Co się dzieje w gniazdach*, 1883.
- Filipowicz Kornel: 1. *Kot w mokrej trawie*, 1977.
- Fredro Aleksander: 1. *Damy i huzary*, 1825.
- Gawalewicz Marian: 1. *Dla ziemi*, 1904.
- Gawiński Jan: 1. *Kotce od psów rozszarpanej*, 1650.
- Gojawczyńska Pola: 1. *Ziemia Elżbiety*, 1934.
- Gombrowicz Witold: 1. *Kosmos*, 1965.
- Gomulicki Wiktor: 1. *Mundur*, 1886.
- Goździkiewicz Teodor: 1. *Buraski, czarnuchy...*, 1975; 2. *Znajomą ścieżką*, 1967.
- Grabowski Andrzej: 1. *Oszaleć można z tymi kotami*, 1991.
- Grabowski Jan: 1. *Europa*, 1929; 2. *Puch, kot nad koty*, 1952; 3. *Skrzydlate bractwo*, 1936; 4. *Finek*, 1923; 5. *Kochany zwierzyniec*, 1939; 6. *Puc, Bursztyn i goście*, 1935.
- Grabowski Sławomir, Nejman Marek: 1. *Filemon i Bonifacy*, 1987.
- Grodzieńska Wanda: 1. *O ślimaku, co szukał wiosny*, 1988.
- Iwaszkiewiczowa Anna: 1. *Nasze zwierzęta*, 1962.
- Janta-Połczyński Władysław: 1. *Ramoty myśliwskie*, 1933.
- Kann Maria: 1. *Owce ścieżki*, 1960; 2. *Wantule*, 1953; 3. *Dujawica*, 1956.
- Książnin Franciszek Dionizy: 1. *Balon*, 1785.
- Konopnicka Maria: 1. *Co Staś pisze*; 2. *Szkolne przygody Pimpusia Sadelko*; 3. *Komedia przy myciu*; 4. *O krasnoludkach i sierotce Marysi*, 1896.

- Konwicki Tadeusz: 1. *Kronika wypadków miłosnych*, 1974; 2. *Nic albo nic*, 1971.
- Korczakowska Jadwiga: 1. *Wakacje nad morzem*, 1962.
- Korzeniowski Józef: 1. *Jedynaczka*, 1854.
- Kossak Zofia: 1. *Topsy i Lupus*, 1931; 2. *Dziedzictwo*, t. II, 1964; 3. *Kłopoty Kacperka, górckiego skrzata*, 1926.
- Kownacka Maria: 1. *O gęślikach imć Świerszczyków*, 1949; 2. *Kajtkowe przygody*, 1948.
- Krasicki Ignacy: 1. *Myszidos Pieśni X*, 1775.
- Kraszewski Józef Ignacy: 1. *Chata za wsią*, 1853–54; 2. *Macocha*, 1873.
- Kuncewiczowa Maria: 1. *Dylichans warszawski*, 1935; 2. *Cudzoziemka*, 1935.
- Lam Jan: 1. *Dziwne kariery*, 1880.
- Lem Stanisław: 1. *Obłok Magellana*, 1955.
- Mach Wilhelm: 1. *Rdza*, 1950.
- Malczewski Rafał: 1. *Pępek świata*, 1960.
- Meissner Janusz: 1. *Opowieść pod psem (a nawet pod dwoma)*, 1961.
- Mier Albert: 1. *Mysz młoda i kot stary*, 1803.
- Miłaszewska Wanda: 1. *Zatrzymany zegar*, 1925.
- Morawski Franciszek: 1. *Kot i Basia*, 1860.
- Nałkowska Zofia: 1. *Między zwierzętami*, 1934; 2. *Księga o przyjaciolach*, 1927; 3. *Dzienniki*, t. I, 1899–1905; 4. *Dzienniki*, t. IV, 1930–1939.
- Naruszewicz Adam: 1. *Kot stary*, 1772; 2. *Kanarki*.
- Niziurski Edmund: 1. *Skarb Tuhaj-beja*; 2. *Awantura w Nieklaju*, 1962; 3. *Adelo, zrozum mnie!*, 1977; 4. *Zeszyt Weronki*; 5. *Klub włóczykiów*, 1970; 6. *Księga urwisów*, 1954; 7. *Naprzód, Wspaniali!*, 1971; 8. *Diabli Zjazd*, 1962.
- Nowakowski Marek: 1. *Gonitwa*, 1967.
- Nowakowski Przemysław: 1. *Z tropu w trop*, 1989.
- Orłóń Marian: 1. *Florentynka*, 1979.
- Orzeszkowa Eliza: 1. *Romanowa*, 1884.
- Ożogowska Hanna: 1. *Złota kula*, 1989; 2. *Ucho od śledzia*, 1964.
- Porazińska Janina: 1. *Tajemnicze butki*, 1958; 2. *Kto mi dał skrzydła*, 1957; 3. *Pan Twardowski w Czupidłowie*, 1959; 4. *Kozucha Kłamczucha*, 1956; 5. *I w sto koni nie dogoni*, 1961.
- Rakowska Ludwika: 1. *Moi przyjaciele*, 1992.
- Rodziewiczówna Maria: 1. *Jerychonka*, 1895.
- Rogoszówna Zofia: 1. *Dziesięciny dwór*, 1910.
- Rudnicka Halina: 1. *Chłopcy ze Starówki*, 1960.
- Rudnicki Adolf: 1. *Niekochana*, 1936.
- Sieroszewski Wacław: 1. *Latorośle*, 1899.
- Szelburg-Zarembina Ewa: 1. *Wesołe historie*, 1928; 2. *Ziarno gorczyczne*, 1947.
- Szemplińska-Sobolewska Elżbieta: 1. *Potrójny ślad*, 1938; 2. *Kochankowie z Warszawy*, 1939; 3. *Śmierć Bazylego*, 1939; 4. *Powrót z daleka* (opowiadania), 1963.
- Sztaba Zygmunt: 1. *Nas troje i reszta*, 1988.
- Szyrmer Ludwik: 1. *Frenofagiusz i Frenolesty*, 1843.
- [Szymanowski] *Zakopiańskie dni Karola Szymanowskiego*, opr. T. Chylińska, 1976² (list K. Sz.).
- Szymańska Adriana: 1. *Najpiękniejszy psi uśmiech*, 1986.
- Szymański Adam: 1. *Przevoźnik*, 1887.
- Terlecka Maria: 1. *Włóczęga i inne opowiadania*, 1984.
- Turek Roman: 1. *Moja mama, ja i reszta*, 1961.
- Tuwim Julian: *O panu Tralalińskim*.

- Urbańczyk Andrzej: 1. *Myszolów, kot wspaniały*, 1988.
 Wańkowicz Melchior: 1. *Ziele na kraterze*, 1951; 2. *Zupa na gwoździu — doprawiona*, 1972.
 Wende Jan Karol: 1. *Wspomnienie o Emilu Zegadłowiczu*, „Literatura” 1978, nr 10.
 Wielopolska Maria Jehanne: 1. *Księga o przyjaciolach*, 1927.
 Wiktor Jan: 1. *Srogi pies i sentymenty zajęc*, 1928.
 Witkiewicz Stanisław Ignacy: 1. *Nienasycenie*, 1930.
 Zapolska Gabriela: 1. *Kocham cię!*, 1884.
 Zegadłowicz Emil: 1. *Zmory*, 1935; 2. *Uśmiech*, 1936.
 Zieliński Stanisław: 1. *Tylko o kotach*, 1957.
 Żółkiewska Wanda: 1. *Przyjaciele mojego dzieciństwa*, 1958; 2. *Dzikus, czyli wyjęty spod prawa*, 1967.
 Żukowski Wojciech: 1. *Porwanie w Tutiurlistanie*, 1946; 2. *Okruchy weselnego tortu*, 1958.

WYKAZ SKRÓTÓW

OPRACOWANIA

- ES — E. Siatkowska, *Zachodniosłowiańskie zawołania na zwerzęta*, Warszawa 1976.
 GS — G. Surma, *Nazwy zwierząt w gminie Debrzno w woj. ślupskim*, Onomastica XXXII, 1988, s. 169–181.
 HG — H. Górnowicz, *Wstęp do onomastyki*, Gdańsk 1988, rozdz. *Zoonimia*, s. 83–94.
 JS — J. Strutyński, *Imiona zwierząt pokojowych*, Onomastica XXXVIII, s. 203–234.
 PB — H. Puk-Bugalska, *Zawołania zwerząt domowych w ziemi chełmińsko-dobrzyńskiej*, Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego WSP w Gdańsku II, 1962, s. 177–200.
 PP — P. T. Porotnikow, *Iz uralsoj zoonimii*, [w:] *Wostocznoslaviankaja onomastika*, Moskwa 1972, s. 210–250.
 ST — S. Tomaszewska, *O imionach i przydomkach psów rasowych*, Rozprawy Komisji Językowej ŁTN XXIX, 1983, s. 69–81.
 SWK — S. Warchoł, *Kwestionariusz do badania zoonimii ludowej w Polsce na tle słowiańskim*, Lublin 1993.
 TK — S. Tomaszewska, D. Kęska, *Zoonimia gminy Buczek w województwie sieradzkim*, Acta Universitatis Lodzianensis, Folia Linguistica 15, 1987, s. 37–59.
 TL — T. V. Linko, *Rufnamen für Katzen im Russischen*, Namenkundliche Informationen 54, 1988, s. 31–33.

SŁOWNIKI

- JB — J. Bubak, *Księga naszych imion*, Wrocław 1993.
 KSGP — J. Karłowicz, *Słownik gwar polskich*, t. I–VI.
 PSFP — P. Kalina, *Podręczny słownik francusko-polski*, Warszawa 1963.
 SGP — *Słownik gwar polskich PAN*, z. 1–13.
 SIm — *Słownik imion*, opr. W. Janowowa. . . , Wrocław 1991.
 SMTK — W. Kopaliński, *Słownik mitów i tradycji kultury*, Warszawa 1988.
 SRLI — N. A. Pietrowskij, *Słowar' russkich licznych imien*, Moskwa 1966.
 SSE — F. Sławski, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. I–V.

- SSz — *Słownik języka polskiego* pod red. M. Szymczaka, t. I–III.
SW — J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, *Słownik języka polskiego*, t. I–VIII.
SWO — *Słownik wyrazów obcych* pod red. Z. Rysiewicza, Warszawa 1964.
WSAP — J. Stanisławski, *Wielki słownik angielsko-polski*, Warszawa 1975.
WSFP — *Wielki słownik francusko-polski*, Warszawa 1983.

RÉSUMÉ

Dans la seconde partie de l'article, l'auteur examine les noms réalistes reflétant le rapport du sujet de nomination au dénoté (p. ex. *Laluś, Miluś*). Ces noms représentent le plan de valorisation. Le plan de croyances et de traditions est évoqué par les noms comme *Diabelek, Mefisto* [*Diablotin, Méphisto*]. Un groupe très nombreux est formé par les noms dont la relation avec l'objet nommé est purement conventionnelle, ce sont en grande partie des zoonymes équivalents aux prénoms humains (p.ex. *Baltazar, Paulina*). Le courant grotesque et ludique est représenté avant tout par les noms composés de deux éléments (p.ex. *Mruczysław, Szczuromil*). Les exemples de ce genre proviennent en majorité de l'oeuvre de Krasicki, Książnin et de Konopnicka.

